

VÁCLAV HAVEL – DOPISY OLZE (1981)

METODICKÝ LIST PRO PEDAGOGY

KONTEXT

Václav Havel byl za svůj protirežimní postoj několikrát vězněn, v komunistických celách strávil více než pět let. Jeho nejdelsí pobyt ve vězení (1979–1983) byl reakcí režimu na ustavení Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), který Václav Havel spoluzaložil v roce 1978 s několika přáteli a v němž se společně snažili pomáhat politickým vězňům a jejich rodinám. VONS navazoval na Chartu 77 a většina členů výboru byla jejími signatáři. Členové VONS byli pro svou činnost komunistickým režimem pronásledováni a v roce 1979 se konal velký soudní proces s jejich šesti hlavními představiteli, v němž byl odsouzen i Václav Havel, a to na 4,5 roku odnětí svobody. Z vězení byl kvůli špatnému zdravotnímu stavu způsobenému opakovanými zápaly plic nakonec propuštěn o několik měsíců dříve, a to i díky silicím zahraničním intervencím.

O svých zážitcích z vězení mluvil Václav Havel spíše sporadicky, což je například vidět v rozhovoru *Dálkový výslech*, který vedl s novinářem Karlem Hviždálou. V něm o vězeňském pobytu hovoří vyhýbavě a omlouvá se, že „není typ autora epického“. Nakonec však popisuje, že postupně pracoval v Heřmanicích jako svářeč, v plzeňských Borech v prádelně a posléze odstraňoval izolace z kabelů. Neochota dělit se o detaily vězeňských zkušeností může být samozřejmě spojená s neveselými vzpomínkami, ale i s Havlovým celoživotním postojem, v němž nikdy nešlo o zážitek či příběh jako takový, ale o jeho význam. Jediným dokumentem mapujícím Havlův čtyřletý pobyt ve vězení, ale především jeho způsob přemýšlení (jakýsi „přímý přenos“ Havlových myšlenek) jsou právě *Dopisy Olze*.

DOPISY OLZE

Václav Havel směl dle vězeňského řádu posílat dopisy pouze své nejbližší rodině, tedy ženě Olze a bratrovi Ivanovi. Dopisy měly striktně daná pravidla – nesměly být delší než čtyři rukopisné stránky, nesměly se zabývat vězeňským životem ani politikou a měly být redukovány na osobní záležitosti. To jsou omezení poměrně velká, vezmeme-li v úvahu, jaká témata izolovaný vězeňský život přináší. Havel psal dopisy drobným úhledným písmem, aby vtěsnil do povoleného prostoru co nejvíce textu. I tato formální stránka stála Havla mnoho práce a soustředění. Václav Havel měl při psaní k dispozici vždy jen dopis, který právě psal, přitom byl schopen v paměti držet i své dopisy

předchozí a celou jejich kompozici.

V dopisech píše o svých náladách, starostech, myšlení, o životě převráceném naruby a odehrávajícím se povětšinou ve vězňově mysli. V *Dopisech Olze*, jediném Havlově textu, který se blíží deníku, jsme svědky jeho prožitků obohacených o intelektuální podněty, které mu přicházely v podobě dopisů od Olgy (ve skutečnosti se však jednalo o texty od bratra Ivana a jeho přátel; Olžiny mnohem kratší dopisy se nezachovaly). *Dopisy Olze* nám sice nedávají přehled o Havlově svářečské práci a normách (pravidla to ani nedovolovala), ale vypovídají mnoho o jeho životě vnitřním. Havel se v nich noří hluboko do svého nitra a přezkoumává všechny své jistoty, zároveň utíká k filozofii, ačkoli nikdy formálně filozofii nestudoval. V dopisech také hodně přemýšlí o svém původním povolání – o divadle, divadelní formě a komunikaci divadla s divákem (tedy o sociálním rozměru divadla).

Dopisy Olze jsou specifický útvar. Nelze je nazvat epistolárním románem ani filozofickým pojednáním, protože záměr využít dopisu jako literární formy se rodil v Havlově mysli až postupně. Nejedná se také o milostnou korespondenci, protože dopisy byly pro Havla nástrojem přemýšlení o podstatě světa, prostředkem „*Havlova přežití jako fyzické bytosti, jako spisovatele a jako opatrovníka duše*“.

Zdroj: Michael Žantovský: *Havel*. Argo, Praha 2014.

JAK A PROČ ČÍST DOPISY OLZE VE VÝUCE

Dopisy Olze, které ve skutečnosti představují spíše filozofické a existenciální úvahy o smyslu života a lidské odpovědnosti, mohou být pro žáky a studenty poměrně náročné čtení. Nelze proto předpokládat, že je studenti přečtou celé a porozumí jim. Vybraná ukázka se proto soustřeďuje na osobnější pocity Václava Havla jako vězně, který popisuje své špatné a dobré nálady.

Dopisů na téma nálad bylo více, tento úryvek popisuje stavy melancholie a podněty, které ve Václavu Havlovi tuto náladu vyvolávají. Výňatek studentům dobře demonstruje pocity člověka izolovaného od běžných radostí života, jako je pohled na přírodu nebo pozorování prostého dění kolem. Tyto pocity mohou být východiskem obecné diskuse na téma „izolace“, ale i na téma disidentů a jejich postavení za komunistického režimu. Ani v této ukázce však Havel zcela nepomíjí svůj filozofický přístup, a tak lze se žáky/studenty diskutovat o pasážích, kde Václav Havel mluví o „patectické obětavé nezištnosti“ – radosti z toho, že okolní svět vůbec existuje, i když si ho člověk sám nemůže užívat.

Se studenty se lze také zaměřit na stylistickou stránku textu. Dopis je promyšleně strukturovaný, v úvodu se v něm Havel ukazuje jako přemýšlivý pisatel, který své myšlenky neustále relativizuje, převrací, promýšlí a poměřuje. Zároveň na několika místech do textu vkládá vtip či ironii a snaží se melancholii vyvážit humorem. Pracuje vědomě i s protikladem: „*Člověk se z toho všeho raduje*,

usmívá se tomu, nechá se okouzlovat a unášet, je kdejakou hloupostí dojat – no a pak se v jídelně rozsvítí a je nástup k odchodu a já najednou – po tom krátkodobém vybočení – jsem s nebývalou nálehavostí a ozvláštňujícím důrazem vržen zpět na zem a je mi dáno opět si uvědomit, kde jsem.“

Návrhy konkrétních otázek, o kterých lze ve třídě diskutovat, obsahuje pracovní list.